

УДК 343, 222, 343, 541

**Ю. В. АЛЕКСАНДРОВ**

*Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ*

## **ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ НА ПРАВОВЕ СТАВЛЕННЯ ДО ПРОСТИТУЦІЇ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ**

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 76–81

*Досліджується формування правових поглядів щодо проблеми проституції, встановлення правової відповідальності, шляхи посилення державного впливу на стримування поширення цього явища.*

Проституція як одна з форм соціально-негативної девіантної (від лат. *deviantis* — такий, що відхиляється) поведінки хоча і не є сама злочином, але тісно пов'язана зі злочинністю. Саме в такому контексті одним з перших її досліджував Чезаре Ломброзо [2], якого можна назвати одним із засновників науки кримінології. Проституція (від лат. *prostitutio* — збезчещення, опоганення) — перша, “найдревніша” професія. Можна прийняти таке визначення проституції: це заняття особою жіночої чи чоловічої статі систематичним наданням сексуальних послуг невизначеному колу осіб протилежної або власної статі за матеріальну винагороду, яка є постійним, основним чи додатковим джерелом доходу [1, 208].

Таким чином, проституція, як спосіб життя, характеризується тим, що вона: 1) є джерелом матеріального доходу особи, яка 2) займається такою діяльністю як промислом і з цією метою 3) готова надати свої сексуальні послуги кожному, хто готовий ці послуги оплачувати.

У силу такого розуміння проституції під її поняття, як здається, не потрапляють деякі явища, що мали місце на певному історичному етапі розвитку окремих народів (так звана храмова проституція, гостьова проституція, які ґрунтуються не на економічній угоді з жінкою, а на морально-релігійних традиціях). Не можна вважати проституцією, як це роблять окремі автори, і пошук жінкою нелюбимих, але багатих співмешканців, а то й чоловіків. Не є такою і поведінка осіб, які постійно змінюють своїх сексуальних партнерів, але не пов'язують це із матеріальною вигодою.

Поруч із цілою низкою робіт про злочинність і особу злочинця, Ломброзо у співавторстві із Г. Ферреро написав книгу про проституцію і її причини — “Жінка — злочинниця і повія”. Досліджуючи особу жінки злочинниці і повії автори доходять висновку, що “проституція є не більш як відома форма вираження жіночої злочинності, разом з якою вона являє два аналогічних паралельних явища, що зли-

ваються одне з одним”. Серед повій надзвичайно розповсюджені порівняно легкі злочини, “такі як крадіжки, вимагання і заподіяння тілесних ушкоджень. З психологічної точки зору повія та ж сама злочинниця... Отже проституція є специфічною формою жіночої злочинності”. Частково з цим положенням можна погодитись, адже і сьогодні повії скоюють чимало злочинів як виконавці або як співучасники в них. Але погодження це – саме “з психологічної точки зору”, а не з кримінально-правової.

Виходячи із засад своєї антропологічної (біологічної) теорії злочинності, Ломброзо поділяє всіх повій (як і всіх злочинців) на уроджених і випадкових. З таким поділом навряд чи можна погодитись, виходячи із розуміння того, що і злочинність і проституція мають у своїй основі радше соціальне підґрунтя.

Цікавою є характеристика авторами рис уроджених повій, яку вони роблять на широкому історичному матеріалі і на висновках своїх досліджень, що мали місце півтора сторіччя тому. Вони доходять висновку, що поведінка уродженої повії є моральним схибленням (*moral insani*). Сучасним працівникам правоохоронних органів і дослідникам-кримінологам, мабуть, буде цікавим порівняти їх з рисами сучасних повій.

Отже, уроджені повії (сьогодні, мабуть, їх можна прирівнювати до професійних повій) здебільшого не мають прихильності до своїх батьків і сестер, у них відсутні материнські почуття, їм притаманна пристрасть до спиртних напоїв, обжерливість, ненаситна жадібність, втрата почуття сором'язливості, низький рівень розумового розвитку, наявність татувань на тілі, застосування специфічного жаргону, обирання коханцями своїх сутенерів, пристрасть до гри на гроші, пихатість, потяг до ледарювання, легковажність, неощадність, брехливість.

Серед тих рис, що названі авторами, до позитивних, мабуть, мають бути віднесені поодинокі прояви сердечної доброти, підвищеня релігійності, прихильності до тварин.

Отже, проституція є соціально-негативним, так званим фоновим явищем, тобто

вона тісно пов'язана зі злочинністю, і не тільки тією, що перегукується з її використанням як джерело наживи (сутенери, звідники, торговці людьми, утримувачі місць розпусти тощо).

Повії широко використовуються крадіями, вимагачами, шахраями як пособниці у їх злочинній діяльності, та й самі скоюють чимало злочинів, передусім крадіжок у клієнтів. Вони є активними розповсюджувачами заразних хвороб, передусім ВІЛ – СНІД. Та й сама “професія” повії надзвичайно віктимна, оскільки її служниці часто стають потерпілими від корисливих і насильницьких злочинів, гинуть від алкоголізму і наркозалежності. Не кажучи вже про абсолютну аморальність такої діяльності, що є негативним чинником впливу на підлітків та молодь.

У літературі відмічаються і своєрідні позитиви проституції. Ще Ч. Ломброзо і Г. Ферреро в цитованій праці відзначали, що “... функція повій у певному сенсі навіть корисна для суспільства, оскільки вони служать немов би запобіжним клапаном для чуттєвості чоловіків, а отже і засобом попередження злочинів” (очевидно, маються на увазі статеві злочини). І далі: “...ми далекі у зв'язку з цим від думки вимагати викорінення проституції за допомогою таких же суворих заходів, як і злочинність” [1].

Розглядаючи мотиви, за якими клієнти звертаються до послуг повій, автори книги “Експлуатація проституції в Росії” називають основними такі:

1. Сексуальні контакти з повією звільняють клієнта від будь-яких зобов'язань у разі її вагітності або зараження ВІЛ-інфекцією та іншими хворобами, що передаються статевим шляхом.

2. Проституція спрощує процес сексуального зближення, позбавляє клієнта від необхідності ритуальних залицянь, прояву відповідних емоцій. Ця характерна риса проституції визначає категорію чоловіків, для яких важливий “кінцевий результат”, не обтяжуючих себе проявами якихось інтелектуальних і психологічних зусиль.

3. Не можна скидати з рахунків певну категорію клієнтів, у яких сексуальний нахил

носить характер незвичний і навіть збочення. Прояв таких нахилів в умовах шлюбу може бути витлумачено неправильно, а повідомлення про них здатне викликати сором, тоді як повія готова задовольнити будь-які сексуальні потреби клієнта і все зберегти в таємниці.

4. Клієнтів тягне до повій потреба в перемінах, різноманітності, жага гострих відчуттів і нового досвіду. В одружених чоловіків ця потреба проявляється особливо сильно, посилювана, як правило, шлюбними сварками [4, 51–52].

Щодо ситуації з правовим ставленням до цієї проблеми в країнах Заходу.

В США проституція вважається правопорушенням у всіх штатах, крім Невади. У багатьох штатах караються також клієнти повій. Однак проституція має вельми широке розповсюдження, вона легалізується під прикриттям стриптиз-клубів, гоу-гоу-барів, ескорт-агентств, масажних салонів тощо. Штат Нью-Йорк за кількістю повій конкурує зі штатом Невада [11]. До речі, один депутат вніс до Верховної Ради законопроект про кримінальну відповідальність клієнтів повій, але ця пропозиція якимось заглухла [5].

Громадськість США продовжує полеміку щодо легалізації проституції. На перше місце ставиться турбота про здоров'я повій і їх клієнтів. Цікаво, що ця турбота висувається як аргумент і противниками і прихильниками легалізації проституції. Прихильники такого заходу вважають, що проституція має бути і досі заборонена, оскільки це зменшить загрозу громадському здоров'ю. Противники ж стверджують, що легалізація проституції дасть можливість краще контролювати ризик — наприклад, проводячи регулярні обстеження на СНІД і венеричні хвороби [12, 297].

У Сполучених Штатах також діє вагомий рух за інституалізацію проституції як законної професії. Він має назву COYOTE (CALL OFF YOUR OLD TIRED ETHICS — Відкинь свою стару набридлу етику). Цей соціальний рух кинув виклик традиційному ставленню до проституції. Організатори руху підкреслюють, що проституцію треба розглядати

у світлі цивільного і трудового права, що також забезпечить жінкам свободу використовувати своє тіло за власним баченням [12, 300].

У Швеції, Норвегії, Ісландії, частково у Фінляндії передбачено кримінальну відповідальність для клієнтів повій. Зараз аналогічний закон обговорюється у Франції. Що стосується Німеччини, Нідерландів, то в цих країнах проституція розглядається як форма бізнесу, там дозволено не тільки платити за секс, а й організувати борделі. Введення заборони на проституцію відкидається. Секс-бізнес оподатковується [13].

Тож можна зробити висновок: яке б законодавство в країні не було, але проституція як явище має широкий розмах і кількісно постійно зростає. Проституція — незнищенне соціальне явище, як і злочинність. Всупереч пропаганді, існувала вона і в радянську добу, хоча довідники того часу запевняли, що проституція зникла в країні десь на межі початку 30-х років минулого сторіччя. Інша справа, що вона мала свої особливості у зв'язку з жорстоким переслідуванням самих повій, у першу чергу — чоловічої статі. При цьому правовий підхід до розв'язання проблеми проституції на теренах України в різні часи зазнавав певних змін.

За часів СРСР, 11 січня 1934 р., була прийнята Постанова ВУЦВК і РНК УРСР “Про кримінальну відповідальність за мужолозтво”. Згідно з цією постановою (такі постанови мали силу закону) значилося:

1. Розповсюдити кримінальну відповідальність за мужолозтво, тобто статеві зносини чоловіка з чоловіком на випадки добровільних зносин, незалежно від досягнення одним з учасників статевої зрілості.

2. Доповнити Кримінальний Кодекс УРСР (1927 р.) ст. 165–1 в такій редакції: “ст. 165–1. За мужолозтво, тобто статеві зносини чоловіка з чоловіком — позбавлення волі на строк до п'яти років.

За мужолозтво, вчинене з використанням залежного становища потерпілого, або з насильством, за плату, за професією або публічно — позбавлення волі на строк до восьми років” [3, 627–628].

Кримінальна відповідальність за добровільне мужолозтво була відмінена тільки в грудні 1991 р.

Майже три десятиліття по тому, 12 червня 1961 р., був прийнятий Указ Верховної Ради Української РСР “Про посилення боротьби з особами, що ухиляються від суспільно-корисної праці і ведуть антигромадський паразитичний спосіб життя” [3, 830–833]. Це так званий указ про дармоїдів (“тунеядцев”). Там давався вичерпний перелік тих, хто мав відповідати за цим указом (бути виселеним у спеціально відведені місцевості на строк від двох до п’яти років з конфіскацією придбаного на не трудові доходи майна). У кінці переліку суб’єктів відповідальності було сказано: “...або вчиняють інші антигромадські вчинки, що дозволяють їм вести паразитичний спосіб життя”. Потім з’явилося роз’яснення (не для відкритого друку), що до отих “інших” належать особи, які займаються проституцією.

У ті самі часи в Україні (м. Львів) існувала колонія, де утримувалися неповнолітні повії, направлені туди в адміністративному порядку з усієї країни. Аналогічного закладу не було навіть у Росії.

Тільки за даними оперативно-слідчої практики на початку 60-х років у м. Києві в середньому кожного місяця ліквідувався один притон розпусти, із “наповненням” від кількох повій до декількох десятків. Щоправда в основному це були притони “низькосортної проби”, де клієнтами були дрібні злодії, алкоголіки-хулігани, інші правопорушники. Але були і притони іншого ґатунку — із високою конспіративністю, перевіреним колом відвідувачів і “обслуговуючого персоналу”, які давали значні прибутки утримувачам. По мірі розкладання радянського апарату зазначена діяльність набувала все більших обертів.

Одночасно існувала в КК УРСР 1960 р. ст. 214, яка передбачала кримінальну відповідальність за заняття бродяжництвом або жебрацтвом, або ведення іншого паразитичного способу життя (до тих, хто веде такий спосіб життя, належали і повії). Ця стаття була відмінена в липні 1992 р.

У червні 1987 р. Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУАП) був

доповнений ст. 181–1 “Заняття проституцією”, яка існує і понині в редакції від 7 лютого 1997 р.

Новий Кримінальний кодекс України 2001 р. в ч. 1 ст. 303 передбачав кримінальну відповідальність за систематичне заняття проституцією. Ця відповідальність “протрималася” до січня 2006 р. і була відмінена, оскільки, мабуть, не відповідала європейським поглядам на розв’язання цієї проблеми. Та й треба сказати, що, як уявляється, практичного впливу на стан проституції ця норма фактично не мала (як, до речі, і діюча на сьогодні ст. 181–1 КУАП).

Звичайно, в КК існували і залишаються норми, які передбачають відповідальність за паразитування на проституції (створення або утримання притонів розпусти, звідництво, втягування або примушування до заняття проституцією, сутенерство, торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини).

На сьогодні спостерігачі констатують погіршення ситуації із проституцією в Україні (як, до речі, і в Росії). На кінець 2012 р. за різними оцінками в Україні проституцією займалося 110–250 тис. жінок. Тоді як у 2004 р. в Україні було у наявності близько 10 тис. повій [7]. Дослідник проблеми проституції в Києві [6] відмічає наявність великої кількості кубел розпусти, в тому числі у центрі міста, і досить агресивне просування відповідних послуг у великій різноманітності. На запит “повії, Київ” пошукова система в Інтернеті одразу ж видає тисячі адрес. Там же можна ознайомитися з фотографіями дівчат, їх віком і ціною. Є “прозорі” оголошення і на шпальтах деяких газет. Інтимні послуги можуть бути надані у певних готелях, саунах, масажних салонах. “Обслуговування” може здійснюватись також безпосередньо на місці, за вказаною адресою: “дівчата за викликом”, (call-girls), на зразок так званих ескорт-послуг [7]. Що стосується різновидів повій, то їх чимало. Починаючи від вуличних повій (так звані дами із власною підстілкою) і закінчуючи вищим рівнем (“секс-леді”). Звичайно, навіть останнім дуже далеко до тих же гетер стародавньої Греції, як от Аспазія (коханка глави Афіньської республіки Пері-

кла), Герпіліс (коханка засновника філософії Аристотеля), Таїса (коханка Олександра Македонського) тощо [8].

Журнал “Фокус” констатує, що Україна лідирує серед інших країн за показниками проституції: “3 точки зору секс-туризму Україна — найзначніша країна в Європі. За даними “Міжнародного альянсу по ВІЛ-СНІДу в Україні”, в країні близько 80 тис. жінок віком від 15 до 49 років займаються проституцією. Іншими словами, у великих містах майже 1,5 % жіночого населення втягнуто у надання секс-послуг. Для порівняння: в інших країнах Східної Європи цей показник коливається у межах від 0,4 % до 1,4 %, а в Західній Європі — від 0,1 % до 1,4 % [9].

Серед причини невтішного становища констатуються два тісно пов'язані поміж собою чинники: низький матеріальний рівень значної кількості населення країни [9] (в тому числі — молоді), і загальне падіння моралі, посилення бездуховності, послаблення морального регулювання і соціального контролю.

Що треба у зв'язку з цим робити? Звичайно, посилювати заходи загальносоціальної профілактики: підвищення заробітних плат і стипендій для молоді, рішуче зниження рівня безробіття у її колах, пропаганда здорового способу життя, показ небезпеки і аморальності заняття проституцією на шпальтах ЗМІ (висвітлення цього питання в багатьох випадках має відсторонений характер, а то й приховано співчуваючий). І, звичайно, потрібно поліпшувати гендерну політику. На сьогодні, скажімо, констатується незначне представництво жінок в органах влади, реально менша оплата праці жінок за рівний з чоловіками труд, підвищене безробіття жінок тощо. Без цього поліпшення становища, швидше за все, не буде. Як писав свого часу видатний німецький філософ і політик Вільгельм Гумбольдт (1767–1835): “Моральність народів залежить від поваги до жінки”. І тут доречно ще одна цитата. У своїх “Посланнях” великий римський поет Квінт Гораций Флакк (65 р. до Р. Х. – 8 р. до Р. Х.), автор видатного “Пам'ятника”, казав: “Quid sunt leges sine moribus, quid sunt mores sine fide?” (“Що зна-

чать закони без (добрих) намірів, що значать (добрі) наміри без віри?”)

Мабуть, слід рішуче посилити боротьбу із експлуатацією проституції: продаж у сексуальне рабство, сутенерство, звідництво, тримання кубел розпусти (у міліції є відповідні, достатньо підготовлені для такої боротьби структури; так, у 2013 р. був відновлений у системі МВС Департамент боротьби із злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми), посилити кримінальну відповідальність за ці діяння.

А що стосується правового ставлення до самої проституції, то існують протилежні думки. Від продовження боротьби з нею до її легалізації. Про легалізацію ведуть мову деякі достатньо відомі особи. Одначе, за даними Київського міжнародного інституту соціології, лише 15 % українців виступають за легалізацію проституції. Більшість респондентів виступає за посилення покарання за заняття такою діяльністю [10].

“Юридичний вісник України” висловлює таку думку: щодо легалізації проституції “не дозріло” в першу чергу наше суспільство. Адже в Україні дуже сильна християнська церква, значна частина парафіян якої, а це мільйони громадян, вважає неможливим визнання такого пороку, як проституція, професією, і чинитиме спротив її легалізації на державному рівні [6].

Отже, нашій владі є над чим замислитись. Поки що вона мовчить. Але рано чи пізно доведеться сказати своє слово. Крапка у цій статті була поставлена саме в той час, коли в країні сталися доленосні події. Потрібно сподіватись, що певні кроки в урегулюванні розглядуваної проблеми свого часу будуть здійснені.



## Література

1. Андрушко П. П. Науково-практичний коментар до Кримінального Кодексу України / П. П. Андрушко та ін. — К.: Правова єдність, 2009. — Т. II.
2. Ломброзо Ч., Ферреро Г. Жінчина — преступница и проститутка. — К.: Южно-русское книгоиздательство, 1902. — 493 с.

3. Борьба с преступностью в Украинской ССР. 1926–1967 гг. / Сост. П. П. Михайленко. — К.: НИИ РИО КВШ МООП СССР, 1967. — Том второй.

4. Дьяченко А. П. Эксплуатация проституции в России / А. П. Дьяченко и др. — М.: Вердикт 1М, 1999.

5. Україна не бордель // Юрид. вісник України. — 2012. — № 43. — С. 13.

6. Задорожный А. Киев интимный // Столица. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://gaseta24.ua/news/show/id/33570.htm>

7. Рейтинг: Украина — лидер среди стран по коррупции и проституции // Аргументы и Факты в Украине. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www/aif.ua/society/1002790>

8. Дюпи Е. Проституция в древности. — Кишинев: Lagos, 1991.

9. 60–70 відсотків громадян країни сьогодні вважають себе бідними. [З повідомлення Інформаційного Управління Верховної Ради України] // Голос України. — 2014. — № 7. — С. 3.

10. Обычная проституция в Украине // Интернет-газета Послезавтра. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://poslezavtra.com.ua/obychnaya-prostituticiya-v-ukraine/>

11. Трипольский М. Интим-индустрия Нью-Йорка // События недели: итоги и факты. — 2014. — № 2. — С. 27.

12. Криминология (3-е международное издание) / Под ред. Джозефа Ф. Шели. — Москва – Киев – Минск: 2003. — С. 297.

13. Ерёмин Д. Климент всегда штраф // События недели: итоги и факты. — 2013. — № 51. — С. 25.

*Підкреслюється актуальність проблеми проституції, наведено аналіз формування поглядів щодо шляхів активної правової протидії її розповсюдженню.*

*Подчеркивается актуальность проблемы проституции, приведен анализ формирования точек зрения в отношении путей активного правового противодействия ее распространению.*

*Emphasizes the urgency of the problem of prostitution, is an analysis of the formation of viewpoints on how active legal counter its spread.*

**Надійшла 5 березня 2014 р.**